קיצור שלחן ערוך — הלכות משא ומתן

צָרִיךְ לִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לְהוֹנוֹת אֶת חֲבֵרוֹ. וכֹל הַמַּאֲנֶה אֶת חֲבֵרוֹ, בֵּין שֶׁהַמּוֹכֵר מְאַנֶּה אֶת הַלּוֹקֵחַ, בֵּין שֶׁהַלּוֹקֵחַ מְאַנֶּה אֶת הַמּוֹכֵר, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. וְהִיא הַשְּׁאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁשּׁוֹאֲלִין אֶת הָאָדָם בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִין אוֹתוֹ לַדִּין, נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה (חו"מ רכז, שַׁבָּת לא. וְעַיֵּן באוֹרַח חַיִּים קנה, וביו"ד רמו).

כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ אִסּוּר אוֹנָאָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, כָּךְ יֵשׁ אִסּוּר אוֹנָאָה בִּשְׂכִירוּת וּבְקַבָּלָנוּת וּבְחִילּוּף מַטְבֵּעַ.

הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בֶּאֱמוּנָה, אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְאוֹנָאָה. כֵּיצַד. חֵפֶץ זֶה בְּכָךְ וְכָךְ לְקַחְתִּיו, כָּךְ וְכָךְ אֲנִי רוֹצֶה לְהִשְׁתַּכֵּר בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נִתְאַנָּה בְּלִקִּיחָתוֹ, וְכָל הַמִּתְאַנֶּה אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהוֹנוֹת אֲחֵרִים בִּשְׁבִיל זֶה, מִכָּל מָקוֹם זֶה מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי זֶה כִּמְפָרֵשׁ לוֹ, שֶׁלֹּא יִסְמֹךְ עַל שׁוּי הַמָּקוֹם אֶלָּא עַל הַדָּמִים שֶׁנָּתַן הוּא בַּעֲדוֹ.

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה דָּבָר לִמְכּוֹר, אָסוּר לוֹ לְיַפּוֹתוֹ כְּדֵי לְרַמּוֹת בּוֹ, כְּגוֹן לְהַשְׁקוֹת בְּהֵמָה מֵי סְבִין שֶׁמְּנַפְּחִין וְזוֹקְפִין שַׂעֲרוֹתֶיהָ כְּדֵי שֶׁתֵּרָאֶה שְׁמֵנָה, אוֹ לִצְבּוֹעַ כֵּלִים יְשָׁנִים כְּדֵי שֶׁיִּתְרָאוּ כַּחֲדָשִׁים, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְכֵן אָסוּר לְעָרֵב מְעַט פֵּרוֹת רָעִים בְּהַרְבֵּה פֵּרוֹת יָפִים כְּדֵי לְמָכְרָם בְּחֶזְקַת יָפִים, אוֹ לְעָרֵב מַשְׁקֶה רַע בְּיָפֶה. וְאִם הָיָה טַעְמוֹ נִכָּר, מֻתָּר לְעָרֵב, כִּי הַלּוֹקֵחַ יַרְגִּישׁ.

מֻתָּר לְחַנְּנֵי לְחַלֵּק קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים לְתִינוֹקוֹת, כְּדֵי לְהַרְגִּילָם שֶׁיִּקְנוּ מִמֶּנּוּ. וְכֵן יָכוֹל לִמְכּוֹר בְּזוֹל יוֹתֵר מֵהַשַּׁעַר, כְּדֵי שֶׁיִּקְנוּ מִמֶּנּוּ, וְאֵין בְּנֵי הַשּׁוּק יְכוֹלִין לְעַכֵּב עָלָיו.

הַמּוֹדֵד אוֹ שׁוֹקֵל חָסֵר לַחֲבֵרוֹ אוֹ אֲפִילּוּ לַנָּכְרִי, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה (וְעַיֵּן לְקַמָּן סִימָן קפ"ב סָעִיף א' וסָעִיף ד'). וְעִנְיַן הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת קָשֶׁה מְאֹד, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמוֹדֵד אוֹ לְשׁוֹקֵל שֶׁקֶר לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה הַגּוּנָה, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מָה וּלְמִי יָשִׁיב. וְאַף שֶׁיַּעֲשֶׂה צָרְכֵי רַבִּים, אֵין זֹאת תְּשׁוּבָה הַגּוּנָה. (רל"א).

כְּתִיב, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ, אֵיפָה שְׁלֵמָה וּצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ וְגוֹ'. וְתַבַת בְּכִיסְךָ וְכֵן תֵּבַת בְּבֵיתְךָ, נִרְאוֹת לְכָאוֹרָה כִּמְיֻתָּרוֹת, וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ, מָמוֹן. מַה טַּעַם, מִשּׁוּם אֶבֶן וָאָבֶן. לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ, צָרְכֶיךָ. מַה טַּעַם, מִשּׁוּם אֵיפָה וְאֵיפָה. אֲבָל אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק אִם יִהְיוּ בְּבֵיתְךָ, יִהְיֶה לְךָ מָמוֹן. וְכֵן אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק אִם יִהְיוּ בְּבֵיתֶךָ, יִהְיוּ לְךָ צָרְכֶיךָ. עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מַה יַּעֲשֶׂה אָדָם וְיִתְעַשֵּׁר. יִשָּׂא וְיִתֵּן בֶּאֱמוּנָה, וְיְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִמִּי שֶׁהָעשֶׁר שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (נדה דף ע').

צָרִיךְ לִמְדּוֹד וְלִשְׁקוֹל בְּעַיִן יָפָה, שֶׁיִּהְיֶה עוֹדֵף עַל הַמִּדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר, אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר וָצֶדֶק. אָמְרָה תוֹרָה, צַדֵּק מִשָּׁלְךָ וְתֵן לוֹ (בבא בתרא פח: חושן משפט סִימָן רל"א סָעִיף י"ד)

צָרִיךְ לִמְדּוֹד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה וְלֹא יְשַׁנֶּה כְּלָל. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִגְדּוֹשׁ, לֹא יִמְחוֹק אֲפִילּוּ בִּרְצוֹן הַלּוֹקֵחַ שֶׁפִּחֵת לוֹ מִדָּמִים. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִמְחוֹק, לֹא יִגְדּוֹשׁ אֲפִילּוּ בִּרְצוֹן הַמּוֹכֵר שֶׁמּוֹסִיף לוֹ דָּמִים, כִּי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל עִוּוּת הַמִּדּוֹת, פֶּן תֵּצֵא תַקָּלָה עַל יְדֵי זֶה, שֶׁיִּרְאֶה הָרוֹאֶה שֶׁמּוֹדְדִין כָּךְ וְיִדָּמֶה לוֹ שֶׁכָּךְ הִיא מִדַּת הָעִיר, וְיִמְדֹּד כֵּן לְאַחֵר שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ גַּם כֵּן אֶת הַמִּנְהָג וְיַטְעֶהוּ.

חַיָּבִים רָאשֵׁי הַקָּהָל לְהַעֲמִיד מְמֻנִּים שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִים עַל הַחֲנֻיּוֹת. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא אִתּוֹ מִדָּה חַסֵּרָה אוֹ מִשְׁקָל חָסֵר אוֹ מֹאזְנַיִם מְקֻלְקָלִים, רַשָּׁאִים לְהַכּוֹתוֹ וּלְקָנְסוֹ כַּנִּרְאֶה בְּעֵינֵיהֶם.

אָסוּר לְאָדָם לְהַשְׁהוֹת מִדָּה חֲסֵרָה בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּחֲנוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֵד בָּהּ. וְאִם מַשְׁהֶה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, לֹא יִהְיֶה בְּבֵיתְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּדָּה עָבִיט לְמֵי רַגְלַיִם, אָסוּר, שֶׁמָּא יָבֹא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ וְיִמְדֹּד בָּהּ. וְאִם יֵשׁ מִנְהָג בָּעִיר שֶׁאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּמִדָּה הָרְשׁוּמָה בְּרִשָּׁם הַיָּדוּעַ וְזוֹ אֵינָהּ רְשׁוּמָה, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתָהּ.

הַמְחַזֵּר אַחַר דָּבָר לִקְנוֹתוֹ אוֹ לִשְׂכֹּרוֹ, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִים, בֵּין מִנָּכְרִי בֵּין מִיִּשְׂרָאֵל, וּכְבָר הֵשִׁוּוּ עַל הַדָּמִים, וְקֹדֶם שֶׁגָּמְרוּ אֶת הַקִּנְיָן, בָּא אַחֵר וּקְנָאוֹ אוֹ שְׂכָרוֹ, נִקְרָא רָשָׁע. אֲבָל אִם עֲדַיִן לֹא הֵשִׁוּוּ עַל הַדָּמִים, אֶלָּא שֶׁהַמּוֹכֵר רוֹצֶה בְּכָךְ וְהַקּוֹנֶה רוֹצֶה בְּפָחוֹת, מֻתָּר לְאַחֵר לִקְנוֹתוֹ. וְאָסוּר לְהַשִּׂיג גְּבוּל רֵעֵהוּ בִּשְׁכִירוּת בָּתִּים וְכַדּוֹמֶה מִנָּכְרִי (רל"ז).

הַנּוֹתֵן מָעוֹת לַחֲבֵרוֹ לִקְנוֹת לוֹ קַרְקַע אוֹ מִטַּלְטְלִין, וְהָלַךְ הַשְּׁלִיחַ וְקָנָה אֶת הַחֵפֶץ בְּמְעוֹתָיו בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ, הֲרֵי זֶה רַמַּאי. וְאִם קָנָאוֹ מִמָּעוֹת שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ, מִחֲיָב לִתְּנוֹ לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁקָּנָאוֹ לְעַצְמוֹ.

מִי שֶׁנָּתַן אֲפִילוּ רַק מִקְצָת דָּמִים עַל הַמֶּקַח אוּ שֶׁרָשַׁם עַל הַמֶּקַח סִימָן בִּפְנֵי הַמּוֹכֵר, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמּוֹכֵר רְשֹׁם מֶקָּחֲךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעַנְיָן שֶׁלֹּא קָנָה בָּזֶה, מִכָּל מָקוֹם כָּל הַחוֹזֵר בּוֹ, בֵּין הַלּוֹקֵחַ בֵּין הַמּוֹכֵר, לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל וְחַיָּב לְקַבֵּל מִי שֶׁפָּרַע, דְּהַיְנוּ שֶׁאוֹרְרִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין וְאוֹמְרִים, מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וּמֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַפְּלָגָה וּמֵאַנְשֵׁי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּמִמִּצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם, הוּא יִפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ.

וְרָאוּי לוֹ לָאָדָם לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ לֹא נָתַן עֲדַיִן מָעוֹת, וְלֹא רָשַׁם אֶת הַדָּבָר וְלֹא נִגְמַר הַקִּנְיָן, אִם הֵשִׁוּוּ עַל הַמְּחִיר, אֵין לְשׁוּם אֶחָד מֵהֶם לַחֲזוֹר,וּמִי שֶׁהוּא חוֹזֵר, בֵּין הַלּוֹקֵחַ וּבֵין הַמּוֹכֵר, הֲרֵי זֶה מִמְחֻסְּרֵי אֲמָנָה, וְאֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, כִּי רָאוּי לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב. וְיֵרֵא שָׁמַיִם יֵשׁ לוֹ לְקַיֵּם אֲפִלּוּ מַחְשֶׁבֶת לִבּוֹ, שֶׁאִם חָשַׁב וְגָמַר בְּלִבּוֹ לִמְכֹּר לוֹ בִּסְכוּם זֶה, וְהַלָּה לֹא יָדַע מִמַּחְשַׁבְתּוֹ, וְהוֹסִיף לוֹ עַל סְכוּם זֶה, לֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ כִּי אִם סְכוּם זֶה שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב, וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקְנוֹת בַּסְּכוּם כָּךְ וְכָךְ, אֵין לוֹ לַחֲזֹר בּוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, יֵשׁ לוֹ לְקַיֵּם מַחְשָׁבוֹת לִבּוֹ, אִם גָּמַר בְּלִבּוֹ לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה טוֹבָה וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹתָהּ. אֲבָל צָרְכֵי עַצְמוֹ, כָּל שֶׁאֵין בָּהֶם סֵרָךְ מִצְוָה, אֵין צָרִיךְ לְקַיֵּם אֲפִלּוּ מוֹצָא שְׂפָתָיו (סִימָן ר"א ר"ד וז"ש הלכות מכירה).

וְכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, לִתֵּן לוֹ אֵיזֶה מַתָּנָה קְטַנָּה, שֶׁזֶּה סָמַךְ בְּדַעְתּוֹ שֶׁבְּוַדַּאי יִתֵּן לוֹ, אִם חָזַר וְלֹא נָתַן לוֹ, הֲרֵי זֶה מִמְחֻסְּרֵי אֲמָנָה. אֲבָל בְּמַתָּנָה מְרֻבָּה אֵין בָּהּ חֶסְרוֹן אֲמָנָה, שֶׁהֲרֵי זֶה לֹא סָמַךְ דַּעְתּוֹ עַל זֶה. וּמִכָּל מָקוֹם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹמֵר לִתֵּן לוֹ, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדַעַת גְּמוּרָה, וְלֹא יְהֵא בְּדַעְתּוֹ לְשַׁנּוֹת, כִּי לְדַבֵּר אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הִין צֶדֶק, וַהֲלֹא הִין בִּכְלָל אֵיפָה הוּא, אֶלָּא שֶׁיְּהֵא הֵן שֶׁלְּךָ וְלָאו שֶׁלְּךָ צֶדֶק. וְכָל זֹאת לֶעָשִׁיר. אֲבָל הָאוֹמֵר לִתֵּן לֶעָנִי, בֵּין מַתָּנָה מֻעֶטֶת בֵּין מַתָּנָה מְרֻבָּה, אֵינוֹ יָכוֹל לַחְזֹר בּוֹ מִן הַדִּין, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמוֹ נֶדֶר. וַאֲפִלּוּ גָּמַר בְּלִבּוֹ לִתֵּן, צָרִיךְ לְקַיֵּם מַחְשַׁבְתּוֹ (סִימָן ר"ד רי"ב רמ"ט. וביורה דעה סִימָן רנ"ח וז"ש).

הָרוֹצֶה לִמְכֹּר קַרְקַע אוֹ בַּיִת, וּבָאוּ שְׁנַיִם, כָּל אֶחָד אוֹמֵר: אֲנִי אֶקַּח בְּדָמִים אֵלּוּ, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמֶּצֶר, אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם מְיוּשְׁבֵי עִירוֹ וְהַשֵּׁנִי מֵעִיר אַחֶרֶת, בֶּן עִירוֹ קוֹדֵם. הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְיוּשְׁבֵי עִירוֹ וְאֶחָד מֵהֶם שְׁכֵנוֹ, שְׁכֵנוֹ קוֹדֵם. וְאִם הַשֵּׁנִי הוּא חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ וּשְׁכֵנוֹ אֵינוֹ רָגִיל עִמּוֹ כְּלָל, חֲבֵרוֹ קוֹדֵם. הָיָה אֶחָד מֵהֶם חֲבֵרוֹ וְאֶחָד מֵהֶם קְרוֹבוֹ, חֲבֵרוֹ קוֹדֵם, שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק. אֲבָל לִשְׁאָר כָּל אָדָם, קְרוֹבוֹ קוֹדֵם, חוּץ מִתַּלְמִיד חָכָם שֶׁקּוֹדֵם וַאֲפִלּוּ לִשְׁכֵנוֹ וַחֲבֵרוֹ הָרָגִיל אֶצְלוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶם בַּעַל הַמֶּצֶר, הוּא קוֹדֵם לְכֻלָּם. וַאֲפִלּוּ לְאֶחָד שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, יָכוֹל בַּעַל הַמֶּצֶר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהַלּוֹקֵחַ וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁמְּכָרוֹ לְאַחֵר, יָכוֹל בַּעַל הַמֶּצֶר לִתֵּן אֶת הַדָּמִים לְהַלּוֹקֵחַ הָרִאשׁוֹן וּלְסַלֵּק אוֹתוֹ. וַאֲפִלּוּ הַלּוֹקֵחַ הוּא תַּלְמִיד חָכָם וְשָׁכֵן וְקָרוֹב לַמּוֹכֵר, וְהַמִּצְרָן הוּא עַם הָאָרֶץ וְרָחוֹק מִן הַמּוֹכֵר, הַמִּצְרָן קוֹדֵם וּמְסַלֵּק אֶת הַלּוֹקֵחַ. וְכָל קְדִימוֹת אֵלּוּ, מִצְוַת חֲכָמִים הֵם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה' (סִימָן קע"ה ורז"ש).